

Pregledni rad

UDK 821.112.2.09 Hajne H.

Bisera SULJIĆ-BOŠKAILO (Novi Pazar)

Univerzitet u Novom Pazaru

boskailo@gmx.de

HAJNRIH HAJNE I NJEGOV ODNOS PREMA ISLAMU U SVJETLU PJESME „AZRA“ (DER ASRA)

Ovaj rad će pokušati da osvijetli put nastanaka poznate pjesme Hajnrih Hajnea (Heinrich Heine) „Azra“ (Der Asra), te da odgovori na pitanje kako je ovaj veliki njemački pjesnik doživljavao svijet islamskog Orijenta. Pored toga rad će se osvrnuti i na percepciju pjesme „Azra“ u Bosni.

Ključne riječi: najznačajniji predstavnik njemačkog romanizna, Hajnih Hajne, nastanak pjesme Azra, Hajne i islam, prevod Hajnea od Alekse Šantića

Životna putanja Hajnrih Hajnea

Kako bi se lakše došlo do odgovora, do kojih će ovaj rad pokušati da dođe, kao naprimjer: otkud Hajnrih Hajneu ideja da napiše ovakvu pjesmu, kakav je odnos Hajne imao prema Orijentu, te da li je, kako je i koliko islam oduševljavao njemačkog pjesnika Hajnrih Hajnea, krenućemo sa biografijom, odnosno nekim važnim tačkama u životu Hajnea koje su povezane sa ovim pitanjima, odnosno odgovorima.

Da li je Hajnrih Hajne (Heinrich Heine) rođen u Dizeldorfu 13. decembra 1797. ili 1799. g., kako je sam Hajne pred kraj svog života tvrdio, još nije tačno rasvijetljeno. Ono što je zasigurno to je da potiče iz imućnije jevrejske porodice: Hajneov djeda je živio u Hanoveru, ostavivši iza sebe 6 sinova, od kojih su dvojica bili bankari, dok je otac Hajnriha bio činovnik u službi kralja Hanovera.

Hajne je pohađao najprije ABC školu, a zatim jevrejsku privatnu školu, da bi nastavio školovanje u Luceum u Dizeldorfu. Majka mu je bila dosta stroga i racionalna i Hajnea je najprije usmjeravala na vojne struke. Vidjevši da on baš nije za to rođen, pokušala je da od njega napravi dobra trgovca, poslavši ga stricu, veoma uspješnom bankaru. Hajnrih je kod strica tada upoznao njegovu kćerku Amaliju i zaljubio se u nju. On tada ne pronalazi sreću,

nego rekli bismo prije, svoj izvor ljubavnih muka, koje pokušava da izliječi pisanjem pjesama. Stric mu pokušava pomoći da stane na noge kao bizismen, pa mu čak osniva i firmu. No ta Hajneova firma je osuđena na brzu propast. I tako se on, kao mladi propali trgovac i teško zaljubljeni pjesnik, vraća kući u Dizeldorf, gdje ga kod privatnih učitelja pokušavaju sada pripremiti za studije u Bonu.

Njegov bogati stric, kod kojeg se skuplja sva hamburška elita, finansira Hajneu studije prava. Na univerzitetu u Bonu predaje i poznati filozof Šlegel (August Wilhelm Schlegel), koji čita pjesme Hajnrih Hajnea i koji ga veoma podržava u pisanju, učeći ga metrici i drugim majstorijama lirike. Hajne napušta ipak univerzitet u Bonu i nastavlja studije u Berlinu, gdje posjećuje sada predavanja filozofa Hegela, koji ga oduševljava. Godine 1824. Hajne završava studije i postaje doktor prava.

Porodica Hajnea nije bila vjerski nastrojena, ali Hajne prelazi na katoličanstvo, kako bi sebi olakšao život i postao dio njemačkog društva. Ubrzo shvata da mu i to ne pomaže i zbog toga veoma pati.

1831. godine Hajnrih Hajne seli u Pariz, gdje nastavlja da piše članke, eseje, pjesme i odakle cijelog svog života žudi za svojim zavičajem u Njemačkoj, pokušavajući da francuskom literarnom svijetu približi Njemačku, i obrnuto, Nijemcima Francusku. Ali on biva u Njemačkoj cenzurisan i čak zabranjivan.

U gradu Parizu Hajne upoznaje prodavačicu Matildu i ženi je. Sa njom nije imao djece. 1848. g. dobiva nervni slom i 8 godina, sve do njegove smrti, biva vezan za postelju. Sifilis, tuberkuloza ili trovanje? To će do današnjih dana ostati tajna. Umiru u Parizu 1856. godine.

Iza njega su ostala mnoge zbirke pjesama, putopisa, eseja i dr. djela, koja su na mnogobrojnim svjetskim jezicima prevedena. Danas se pjesme Hajnea proučavaju na gotovo svim svjetskim univerzitetima, kao velikom i poslednjim predstavniku epohe Romantizma.

Hajneova pjesma „Azra“ (Der Asra)

Hajne je pjesmu „Asra“ najprije objavio 1846 g. u 210. časopisu „Morgenblatt für gebildete Leser“, da bi se zatim pjesma našla u 3. zbirci pjesama koja je objavljena 1851. pod nazivom „Romanzero“. U originalu na njemačkom Hajneova pjesma „Azra“ glasi:

Der Asra

Täglich ging die wunderschöne
Sultantochter auf und nieder
um die Abendzeit am Springbrunn,
wo die weißen Wasser plätschern.

Täglich stand der junge Sklave
um die Abendzeit am Springbrunn,
wo die weißen Wasser plätschern,
täglich ward er bleich und bleicher.

Eines Abends trat die Fürstin
auf ihn zu mit raschen Worten:
»Deinen Namen will ich wissen,
deine Heimath, deine Sippschaft.«

Und der Sklave sprach: »Ich heiße Mahomet
und bin aus Yemen,
und mein Stamm sind jene Asra,
welche sterben, wenn sie lieben.

Hajneovu pjesmu „Asra“ na bosanski jezik prvi je preveo i objavio u svojoj knjizi prevoda: „Iz Hajneove lirike“ naš veliki pjesnik Aleksa Šantić 1923. godine. Pored Šantića nju su prevodili i mnogi drugi prevodioci i veliki pjesnici, poput Vladimira Nazora, Dobrice Cesarića, Safer-beg Bašagica i dr. Šantićev prevod je pak, tako prirodno obukao ruho sevdalinke i tako duboko ušao u duše bosanskog naroda, da je ovu pjesmu većina doživljavala i doživljava kao bosansku sevdaliku, pod nazivom: „Kraj tanana šadrvana“.

Napomenimo ovdje kratko i to da je naš Aleksa Šantić prvi prevodio i Fridriha Šilera, tako da nije nimalo čudno što je odabrao i ovog velikog njemačkog romantičara, jer Aleksin genije je znao šta je vječno dobro i neponovljivo u svjetskoj riznici poetike. Možemo slobodno reći da je Šantićev prevod gotovo isto tako dobar kao i original, i zato ćemo u ovom radu koristiti Šantićev prevod (Šantić, 1923, str. 131.)

„Kraj tanana šadrvana,
gdje žubori voda živa
šetala se svakog dana
sultanova kćerka mila.

Svakog dana jedno ropče,
Stajalo kraj šadrvana,
Kako vr'jeme prolazilo,
Sve je bljeđe, bljeđe bilo.

Jednog dana zapita ga,
Sultanova kćerka draga:
'Kazuj, robe, odakle si,
iz plemena kojega si?'

'Ja se zovem El-Muhammed,
iz plemena starih Azra,
što za ljubav život gube,
i umiru kada ljube!'"

Smatra se da je pjesnika Hajnea za ovu pjesmu najviše inspirisala arapska priča Ebn-Abi-Hadglata koju je pronašao kod francuskog pisca Stendala u knjizi: „O ljubavi“ (De l'Amour), gdje Stendal u 55 poglavlju prenosi sljedeću arapsku priču:

„Zahid, Akbasov sin, upita jednog dana nekog Arapa: 'Od kojeg plemena si?' - 'Ja sam od onog plemena, gdje se umire od ljubavi', odgovori mu Arap. - 'Tako, ti si od plemena Azra', potvrdi Zahit. - 'Da, Ćabinog mi Gospoda!', dodade Arap. - 'Otkud to da vi tako volite', upita ga zatim Zahid. - 'Naše žene su toliko lijepe, a našu muškarci tako nevini!', odgovori Arap.“ (De l'amor, iz 1822. godine)

Ta čudna ljubav mladih muškaraca plemena Uzra koji su toliko nevini, a njihove žene toliko lijepe, da oni od ljubavne čežnje umiru, bila je, znači, okidač ovoj Hajneovoj pjesmi, jer se pjesnik prirodno pronašao u takvoj smrtnoj ljubavi.

Pjesma se sastoji, kao što vidimo iz gore navedenog originala, iz četiri strofe sa po četiri stiha. U prve dvije strofe se susrećemo s likovima iz pjesme, prvo sa sultanovom kćerkom, a zatim i sa Muhamedom, njenim robom. Pripovjedač pjesme nam u ove dvije strofe priča o svakodnevnoj šetnji lijepe sultanove kćeri do izvora, gdje je mladi rob nijemo posmatra i svakim danom sve bleđi i bleđi biva.

„Kraj tanana šadrvana,
gdje žubori voda živa
šetala se svakog dana
sultanova kćerka mila.

Svakog dana jedno ropče,
stajalo kraj šadrvana.
Kako vrijeme prolazilo,
sve je blijede, blijede bilo.“

Sultanova kćer je aktivna, ona se svakog dana šeće oko izvora gdje prska i žubori voda živa, dok je u pozadini mlado ropče, kao statua nepomičan, spreman pak, da joj služi, i jedino što ga čini živim je njegovo lice koje je s danom u dan je sve blijede i blijede.

U trećoj strofi stupa na scenu noć i razgovor između sultanove kćerke koja iznenada pita blijedog roba, kako se zove i odakle je, iz kojeg plemena. Šantić ovdje umjesto riječi „jedne večeri“ odabira prevod „jednog dana“ (vjerojatno jer mu je smislaono za naše patrijarhalno (a i za arapsko) razumijevanje bilo bliskije, jer sultanova kćer kretala se samo danju, ali ne i noću, sve do ovoga puta.

„Jednog dana zapita ga
sultanova kćerka draga:
‘Kazuj, robe, odakle si,
iz plemena kojega si?’“

Zadnja, četvrta, strofa daje odgovor roba na njeno pitanje. Odgovor u kojem leži nagovještaj tragičnog kraja ove ljubavne pjesme, odnosno roba, koji je od plemena, gdje nevini muškarci za ljubav život gube i umiru kada vole.

„Ja se zovem El Muhamed,
iz plemena starih Azra
što za ljubav život gube,
i umiru kada ljube!“

U tako malo redaka, sa tako malo riječi, ova baladna pjesma je dala uzvišenu tragiku jake i beznadežne ljubavi, puno jače nego li hiljade i hiljade stranica proze, gdje bi se opisala takva jedna ljubav. Rob ovdje, vladarevoj kćeri, kroz priču s par riječi o svom plemenu iskazuje svoju beznadežnu ljubav, ujedno i nagovještava svoju smrt.

Heine, Orijent i poslanik Muhamed

Svi znamo da pjesnici ne žive zatvoreni u nekom izolovanom prostoru, gdje samo stvaraju svoje stihove, već da su dio društvene zajednice, pa su tako i njihova djela plod njihovog života u toj zajednici i vremenu. Već smo iz kratke biografije Hajnea mogli vidjeti, kako je ovaj pjesnik promijenio čak i svoju vjeru, samo da bi bio bliskiji narodu i zemlji gdje je rođen – Njemačkoj, koja mu baš nije u to vrijeme nije uzvraćala ljubavlju, zbog čega on veoma u razočaranosti pati. Iz te razočaranosti i duševne boli, pjesnik pokušava da nađe svijetlu tačku na zemlji gdje bi bio dobrodošao i to pronalazi u Orijentu. U pismu svom prijatelju Sete Kristianu Hajne o tome piše:

„Ja živim sada u jednom posve izuzetnom raspoloženju (...). Sve, sve što je njemačko gadno mi je. (...) Sve njemačko djeluje na mene kao barut. Njemački jezik cijepa moje uši. Svoje sopstvene pjesme mi se ponekad gade, kada vidim, da su na njemačkom jeziku napisane. Čak mi je ovo pisanje sada kiselo, jer njemački zapisi bolno djeluju ne moje nerve...” (Feuchtwagner 1985, str. 109)

Hajne pismo zatim nastavlja na francuskom, da bi ga završio njemačkim riječima: „O Kristijan, znaš li kako moja duša žudi za mirom i kako je svakodnevno sve više i više rastrgana“.

Smatra se da je Hajne ovako razmišljao upravo jer se u Njemačkoj (1819) dešavao najveći nivo antisemitizma, koji je njega strašno bolio.

O svom odnosu prema Orijentu, tačnije Perziji, on se dvije godine kasnije, 21. januara 1824. izražava u pismu Moseru:

„Svjetlo je duboko palo, kasno je, i ja sam pospan, da bih pisao njemački. U stvari ja i nisam Nijemac, kao što i znaš. Da sam Nijemac ne bih ništa o tome umislio. O ce sont des barbares! (O, oni su barbari!) Postoje samo tri pismena i civilizirana naroda: Francuzi, Kinezi i Perzijanci. Ja sam ponosan na to što sam Perzijanac. To što pišem njemačke stihove, to ima svoju drugu stranu...”

Kao što vidimo u bijegu od njemačkog antisemitizma, u osjećaju usamljenosti, te činjenice da kao Jevrej ne pripada narodu i zemlji u kojoj je rođen, on pokušava da traži i nađe svoje korijene u Orijentu, koje često idealizira ili pak, vidi onako kako bi on želio da su, jer on sam nikada nije bio na Orijentu, iako ga je želio posjetiti. Njegovu namjeru ili želju da posjeti Orijent iskazuje u pismu Vanhagenu von Ense, gdje piše: „Iduće godine ću možda putovati za Orijent.“ (Mende 1984, str. 142.)

Smatra se da je to putovanje dugo i ozbiljno planirao, ali zbog njegovog zdrastvenog stanja i pogoršanja, nije nikada otputovao. Ali Hajne se sa Orijentom susreo kao dječak u pričama svog ujaka koji je putovao svijetom i Orijen-

tom i bio naklonjen spisateljskom zanatu, pa je i pokušao da svoje doživljaje sa Orijenta i zapiše. Osjetivši u mladom Hajneu talenat za pisanje pokušao je i da podrži taj njegov dar. I tako su njegove priče Hajneu bile prvi kontakt sa Orijentom.

Hajne je očaran i Kur'anom i poslanikom Muhamedom kojeg naziva pjesnikom, iako zna iz Kur'ana, a i Geteovog Divana da poslanik Muhamed nije želio da se vidi kao pjesnik.

„Ali pored toga što sam Perzijanac, ja tvrdim ipak, da si najveći pjesnik ti, o veliki Poslaniče iz Meke, i tvoj Kur'an, iako te ja poznajem iz Bojzenskog prevoda, koji mi neće izaći lako iz sjećanja“ (Kaufman, 1961, str. 131–132). No to nije čudno kada znamo da je pjesniku najveći epitet biti uopšte pjesnik.

Zaključak

Vrijeme kada Zapad nije bio baš prijateljski okrenut jevrejskom, a ni islamskom svijetu, i iz tuge i razočarenja pjesnika njemačkim odnosnom prema pjesniku po rođenju Jevreja, te njegova patnja i bol zbog toga, kao i maštanje i san o nekom idealnom svijetu, u ovom slučaju Orijentu, doprinijelo je nastanku Hajneove pjesme „Azra“ – biseru svjetske lirike, čija njemačka kruna obasjava ljepotu divanske, odnosno orijentalne kulture.

Literatura

- Heine, Heinrich: Werke und Briefe. Von Eva Kaufman, Berlin 1961, Band 8.
- Heines Briefe in einem Band. Fritz Mende, Berlin/Weimar 1984
- Fendri, Mounir: „Fröhliche mahle“ oder Heine und die „Moallakat“: In Heine Jahrbuch, Düsseldorf 1977, str. 129ff. prvi koji je pisao o Hajneu i islamskom svijetu.
- Feuchtwagner, Lion: Heinrich Heines „Rabbi von Bacherach“. Mit Heines Erzählfragment. Frankfurt/M 1985
- Šantić, Aleksa: Iz Hajneove lirike, Mostar, 1923, Knjižarnica Trifka Dudića.
- Stendhal: De l'amor, 1822. Walter Hoyer: *Über die Liebe*. Aus dem Französischen. Frankfurt a. M.: Insel Verlag 1977.

Bisera SULJIĆ-BOŠKAILO

**HEINRICH HEINE AND HIS ATTITUDE TOWARDS
ISLAM IN REGARD TO THE POEM "AZRA" (DER ASRA)**

This paper attempts to illuminate the genesis of Heinrich Heine's famous poem "The Asra" while also addressing the question of how this great German poet perceived the world of the Islamic Orient. Furthermore, this paper also examines the perception of the poem "Azra" in Bosnia.

Keywords: foremost representative of German Romanticism, Heinrich Heine, genesis of the poem "Azra" (Der Asra), Heine and Islam